

سرگذشت رولزرویسها

برخورد حقوقی نظام انقلابی با موضوع اموال به یغما رفته توسط سران رژیم گذشته و وابستگان آنها می‌باشد که این امر باید توسط اشخاص صاحب‌نظر جهت اطلاع مردم ایران و ثبت در تاریخ مورد بررسی قرار گیرد.

در طول سلطنت محمدرضا پهلوی و مخصوصاً پس از آغاز حرکت انقلابی مردم ایران ادعاهای زیادی در مورد حجم وسیع اموال به یغما رفته از بیت‌المال توسط شاه و وابستگان وی شنیده شده و دهان به دهان می‌گشت. بدین ترتیب طبیعی بود که تلاش در جهت بازگرداندن این اموال پس از پیروزی انقلاب اسلامی از جمله اولویتهای اصلی نظام

تاریخ انقلاب اسلامی ایران مملو از وقایع تلخ و شیرین و حوادث عبرت‌آموزی است که از دیدگاههای مختلف مورد تحلیل و بررسی اشخاص صاحب‌نظر اعم از مورخین، سیاستمداران و سایر اشخاص قرار گرفته است. از دیدگاه یک حقوقدان نیز این انقلاب از جهات مختلف، مثلاً از نظر تحولات و تغییرات بنیادینی که در نظام حقوقی کشور ایجاد کرده و نیز از لحاظ نقش آن در ایجاد نهضتی که من آن را نهضت «بازگشت به فقه اسلامی» در کشورهای مسلمان می‌نامم^(۱) قابل بررسی و تحلیل می‌باشد. در این راستا یکی از نکاتی که توجه حقوقدانان را به خود جلب می‌کند شیوه

(۱) - در دهه گذشته شاهد اعلان بازگشت کشورهای مختلف مسلمان به اصول و ارزشهای اسلامی بوده است. برنامه‌هایی که در این راستا توسط دولت‌ها اعلام می‌شده بعضاً ترفندی جهت تحمیل مردم در کشورهای مسلمان‌نشین بوده ولی بعضاً نیز اصالت و صداقت در آنها مشاهده می‌شده است. از جمله این برنامه‌ها می‌توان از انجام اقدامات نمادینی چون خالی کردن یک بطری آبجو توسط جعفر نمیری، رئیس‌جمهور اسبق سودان، در رود نیل به تاریخ ۲۴ سپتامبر ۱۹۸۲ که با از بین بردن معادل پنج میلیون دلار مشروبات الکلی در آن روز همراه بود، و یا از اطلاق عنوان «امیرالمومنین» به برخی از حکام مسلمان نام برد. اقدامات اساسی‌تر شامل بازنگری در قوانین برخی از کشورهای مسلمان‌نشین برای اسلامی کردن آنها می‌باشد، یعنی درست عکس روندی که در چند دهه قبل از آن اتفاق افتاده بود. ر.ک:

ندارند و بعضاً هم تحلیلهایی را می‌شنوند که به قصد تطهیر آن رژیم و سران آن انجام می‌شود، نشان خواهد داد که چطور شخصی که قریب ۲۷ سال بر مقدرات این کشور حاکم مطلق بوده و دست کسان خود را در غارت بیت‌المال بازگذاشته است حتی چندروز قبل از مرگش نیز دست از دروغ‌پردازی برنداشته و با دروغ آشکاری که می‌گوید سعی در تصاحب يك دستگاہ اتومبیل متعلق به ملت و دولت ایران می‌کند.

در هرحال، از مقدمه بگذریم و به اصل موضوع وارد شویم. سرگذشت رولزرویسها داستان دو دستگاہ رولزرویس ساخته شده در سالهای ۱۹۲۲ و ۱۹۵۴ در انگلستان می‌باشد. اتومبیل مدل ۱۹۲۲ که به دلیل قدمت و سابقه تاریخی آن بسیار ارزشمندتر است موسوم به «سیلورگوست» و اتومبیل مدل ۱۹۵۴ موسوم به «فانتوم (۴)» بود. دلیل طرح دعوی در دادگاههای انگلستان برای مستردکردن این دو دستگاہ اتومبیل آن بود که به دلیل نیاز این اتومبیلها به بازسازی در اوائل سال ۱۳۵۶ کامبیز آتابای رئیس سازمان کل فنی دربار شاهنشاهی طی نامه‌ای که به اسد... علم وزیر دربار شاهنشاهی می‌نویسد از وی درخواست می‌کند که اتومبیلهای مذکور را با هواپیمای نیروی هوایی و به هزینه امور مالی دربار شاهنشاهی برای تعمیرات و بازسازی به انگلستان ارسال دارد. علم نیز ضمن موافقت، در پی نوشت نامه دستور «اقدام فوری» می‌دهد. (به سند پایان مقاله مراجعه فرمایید). شاید به دلیل طول کشیدن تعمیرات و شاید هم به دلیل آن که سران رژیم پس از

انقلابی باشد. این کار در مورد اموال داخل کشور به سهولت انجام گرفت، لیکن در مورد اموال موجود در خارج از مرزهای ایران پیچیدگیهایی از جهت لزوم تلاش برای پیدا کردن محل این اموال و پس از آن اقامه دعوی در محاکم محل استقرار اموال یا وجوه برای استرداد آنها وجود داشت که انجام این هر دو وظیفه با مشکلاتی توأم بود. آنچه که یافتن این اموال را دشوار می‌ساخت ثبت برخی از آنها به نام اشخاص دیگر و در هر حال نامعلوم بودن محل استقرار آنها بود و در مورد حسابهای بانکی موجود در سوئیس و سایر کشورها نیز اصل محرمانه بودن رابطه بین بانک و مشتری هرگونه تلاشی را برای یافتن این حسابها با مشکلات و موانع جدی روبرو می‌کرد. به علاوه باتوجه به این که اکثر قریب به اتفاق این اموال در آمریکا یا اروپا واقع شده بودند وکلای دولت ایران در دعاوی خود علیه شاه و خانواده‌اش معمولاً با قضات و دادگاههایی مواجه بودند که نسبت به وی نظر مساعد داشته و برعکس نسبت به انقلاب و حکومت انقلابی بدبین بودند.

من که در طول پنج سال سرپرستی «دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، شعبه لندن» از نزدیک در جریان یکی از دعاوی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و محمدرضا پهلوی و خانواده‌اش بوده‌ام به فکر اقدام که با نگاشتن خلاصه‌ای از وقایع دعوی مذکور به سهم خود نقش کوچکی در روشن شدن گوشه‌ای از حقایق داشته باشم. آشنایی با این وقایع به ملت ایران، مخصوصاً به نسل جوانی که خاطرات ایام حاکمیت رژیم گذشته را به یاد

ارگانهای دولتی ایران فعالانه دخالت داشته‌اند که از جمله در سند سابق‌الاشاره به استفاده از يك فروند هواپیمای نیروی هوایی برای ارسال اتومبیلها و پرداخت مخارج تعمیر و بازسازی آنها از بودجه وزارت دربار اشاره شده است.

در همین سند هنگام اشاره به اتومبیل مدل ۱۹۲۲ این نکته مورد تأکید قرار گرفته که این اتومبیل «مورد استفاده اعلیحضرت رضاشاه کبیر نیز بوده... است» (تأکید از ماست) و در آن هیچ اشاره‌ای به «تعلق» این اتومبیل به رضاشاه یا محمدرضا نشده است.

به هر حال طبق معمول دادگاههای انگلستان که معمولاً در آنها رسیدگی به دعاوی، مخصوصاً آنهایی که ارتباطی با سیستمهای خارجی پیدا می‌کنند، مدت زمان مدیدی به طول می‌انجامد، در این دعوی نیز جلسات مختلفی برای بررسی و صدور احکام موقتی با حضور مدیر دفتر دادگاه یا قاضی تشکیل شد که نگارنده نیز در برخی از این جلسات حضور داشته است.^(۱) در ژوئن ۱۹۸۰ دادگاه با يك بررسی سطحی از ادله موجود حکم داد که در مورد اتومبیل مدل ۱۹۵۴ باید دولت جمهوری اسلامی ایران خواهان دعوی تلقی شده و در نتیجه بار اثبات دعوی بردوش آن قرار گیرد.

تعیین تکلیف اتومبیل مدل ۱۹۲۲ از لحاظ این که کدام طرف خواهان و کدام طرف خواننده دعوی تلقی شود به بعد موکول گردید. پس از این تاریخ به دلیل قوت محمدرضا پهلوی روند دعوی مواجه با تأخیراتی شد، تا بالاخره در ۲۵ ژوئن ۱۹۸۲ جلسه دادرسی مهمی با حضور

مواجهه با امواج خروشان انقلاب ترجیح می‌دادند که این اتومبیلها را حتی‌المقدور در خارج از کشور نگهدارند تا شاید بعدها بتوانند آنها را مورد تصاحب قرار دهند، این دو دستگاه اتومبیل تا زمان پیروزی انقلاب همچنان نزد کمپانی رولزرویس در انگلستان باقی مانده و به ایران بازگردانیده نشدند. پس از پیروزی در اواخر سال ۱۳۵۷ کمپانی رولزرویس مواجه با دو ادعا برای بازپس گرفتن اتومبیلها شد، يك ادعا از سوی محمدرضا پهلوی مطرح می‌شد که ادعا می‌کرد این دو دستگاه اتومبیل جزء اموال شخصی وی می‌باشد و ادعای دیگر از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران مطرح شده بود که به موجب آن این دو دستگاه اتومبیل متعلق به دولت ایران بوده و شاه سابق تنها آنها را به عنوان رئیس کشور در اختیار داشته و مورد استفاده قرار می‌داده است. مواجهه با این دو ادعا کمپانی رولزرویس را مجبور کرد که با اقامه دعوی در سال ۱۹۸۰ تعیین تکلیف را از دادگاه درخواست نماید. دولت ایران برای اثبات ادعای خود به دلائلی استناد می‌کرد، از جمله این که اگر اتومبیل مدل ۱۹۲۲ بنا به ادعای وکلای محمدرضا پهلوی جزء اموال شخصی رضاشاه بوده است انتقال وی به محمدرضا وجهی نداشته است، چرا که در این صورت این اتومبیل باید مطابق قوانین ارث بین کلیه فرزندان رضا شاه تقسیم می‌شده است. به علاوه مدارک موجود نشام می‌دهند که در کلیه مراحل خرید و تعمیر این دو دستگاه اتومبیل، سفارت ایران در لندن و سایر

قبل از آغاز جلسه من را کاملاً نادیده گرفتند. وکلای شاه سابق و وکلای شرکت رولز رویس در مورد شیوه تحویل اتومبیلها و نیز چگونگی پرداخت باقیمانده صورتحساب شرکت بین خود مذاکره می‌کردند. آنان این نکته را مسلم فرض کرده بودند که دادگاه دستور تحویل اتومبیلها را به خانواده شاه خواهد داد و در نتیجه نیازی به صحبت با من نمی‌دیدند.

ما داخل اطاق شدیم، آنان جلوتر از من رفتند و همه صندلی‌ها را اشغال کردند، به طوری که من مجبور شدم روی لبه میز بنشینم. در بیست یا سی دقیقه اول جلسه آنان در مورد چگونگی حکمی که صدور آن را از دادگاه می‌خواستند توضیحاتی ارائه دادند. در پایان سخنان آنها مدیر دفتر رو به من کرده و پرسید که آیا من هم چیزی برای گفتن دارم یا خیر. من یک نسخه از متن اظهارات کتبی شاه را قبل از مرگش به همراه تصویر سند مالکیت اتومبیل مدل ۱۹۲۲ ارائه کرده و گفتم اظهارات شاه مدت کوتاهی قبل از مرگش دال بر این که از پدرش رضاشاه شنیده است که اتومبیل مدل ۱۹۲۲ را با پول شخصی خود خریده و متعلق به خودش می‌باشد کذب محض است، یعنی یا پسر دروغ گفته است و یا پدر، چرا که سند مالکیت این اتومبیل در سال ۱۹۲۲ نشان می‌دهد که خریدار آن «اعلیحضرت شاه ایران»^(۲) بوده است و باتوجه به این که رضاشاه در سال ۱۹۲۵ بنا به تصویب مجلس به پادشاهی رسید معلوم می‌شود که منظور از

مدیردفتر دادگاه که در نظام حقوقی انگلستان برخی از وظایف قضایی را نیز انجام می‌دهد تشکیل شد.

باتوجه به این که دولت ایران نتوانسته بود قبل از این جلسه برخی از دستورات دادگاه را از لحاظ ارائه مدارک خواسته شده رعایت نماید، وکلای محمدرضا پهلوی، که پس از مرگ وی از همسر و فرزندان وکالت گرفته و از طرف آنها در دعوی شرکت می‌کردند، و نیز وکلای شرکت رولز رویس اطمینان داشتند که دولت ایران از ارائه مدارک و ادله بیشتر ناتوان می‌باشد و در نتیجه دعوی به نفع خانواده شاه خاتمه خواهد یافت. با این تصور با اعتماد به نفس کامل در جلسه شرکت کرده و با بی‌اعتنایی با وکیل دولت ایران روبرو شدند. وکیل دولت ایران، آقای پیتراکت کارت،^(۱) که از قبل از انقلاب ارتباطاتی با دانشجویان مسلمانی که در تظاهرات ضد رژیم پهلوی مشکلاتی با پلیس و دادگاههای انگلستان پیدا می‌کردند داشت و پس از پیروزی انقلاب به عنوان وکیل سفارت جمهوری اسلامی انتخاب و مشغول به کار شد، طی نامه‌ای خطاب به اینجانب جریان دادگاه روز ۲۵ ژوئن ۱۹۸۲ را به تفصیل توضیح داده است که باتوجه به نکات جالبی که این نامه در بر دارد ترجمه بخشی از آن را عیناً در زیر می‌آورم:

«من در دادرسی روز ۲۵ ژوئن به تنهایی شرکت کردم. هفت وکیل دیگر نیز از سوی طرفهای دیگر در جلسه شرکت داشتند. آنان

(1)- Peter Cathcart.

(2)- His Imperial Majesty, King of Persia.

خواهان قرار داده و در نتیجه بار اثبات دعوی بردوش آنها گذشته شود.

چندسال دیگر سپری و جلسات متعدد دیگری برگزار شد و نهایتاً خانواده پهلوی که از اثبات ادعای خود در مورد اتومبیل مدل ۱۹۲۲ عاجز بودند و این اتومبیل را در مقایسه با اتومبیل مدل ۱۹۵۴ دارای ارزش واقعی که مبارزه حقوقی طولانی برای تصاحب آن را ایجاب نماید می‌دانستند، ادعای خود را در مورد هر دو اتومبیل پس گرفته و بدین وسیله بر حقانیت ملت ایران در مالکیت این دو دستگاه اتومبیل صحه گذاشتند. متعاقباً دادگاه دستور استرداد هر دو دستگاه اتومبیل را به دولت جمهوری اسلامی ایران صادر کرد.

سخن را با ذکر آخرین فراز از نامه وکیل دولت ایران خطاب به اینجانب به پایان می‌بریم: «تا آنجا که من اطلاع دارم این دو دستگاه اتومبیل تنها اموالی از شاه سابق بوده‌اند که تاکنون در خارج از کشور پس گرفته شده‌اند و بنابراین از اهمیت فوق‌العاده‌ای در تاریخ ایران برخوردار خواهند بود. موفقیت دولت ایران در این زمینه نشان می‌دهد که حتی در سخت‌ترین شرایط هم می‌توان موفق شد. هر دو دستگاه اتومبیل به دلیل اهمیت تاریخی خود از ارزش فراوانی برخوردارند، اما آنها در داخل ایران يك اهمیت و ارزش والاتر هم دارند و آن این است که نشان می‌دهند که خانواده شاه لاقلاً در این يك مورد نتوانستند به غارت اموال بیشتری از کشور و مردم ایران بپردازند.»

«شاه ایران» در سند مالکیت، احمدشاه قاجار بوده است و نه رضاشاه.

سکوت کاملی بر جلسه حکمفرما شد. وکلای حاضر در جلسه کمترین سخنی نمی‌گفتند. مدیر دفتر دادگاه به موضوع علاقمند شده بود، مخصوصاً از آن رو که پدرش در سالهای ۱۹۱۸ میلادی و بعد از آن در ایران و برخی از کشورهای همسایه به عنوان دیپلمات خدمت کرده بود. او بدون کوچکترین ستوالی قبول کرد که ادعای ما قابل بررسی است و نباید به درخواست وکلای طرف مقابل دأثر بر صدور حکم به نفعشان توجه کند.

وکیل ایران در نامه‌اش خطاب به اینجانب این جلسه را به یادماندنی‌ترین جلسه دوران عمر وکالت خود دانسته است. قطعاً موفقیت وی در این جلسه همان‌طور که خود نیز به آن اذعان دارد آشنایی وی با تاریخ ایران با توجه به همان ارتباطات قبلی‌اش با ایران و دانشجویان ایرانی بوده است. این نکته روشن می‌کند که برای يك وکیل، قاضی یا حقوقدان داشتن اطلاعاتی غیر از دانش حقوقی، از قبیل اطلاعات عمومی یا تاریخی، سیاسی، اجتماعی و نظایر آنها کاملاً ضروری است.

جلسه دیگری در نوامبر ۱۹۸۳ تشکیل شد که طی آن دادگاه باتوجه به ادله ارائه شده قبول کرد که موضع دولت ایران محکم‌تر از موضع طرف مقابل به نظر می‌رسد و بنابراین باید دولت ایران را خواننده و خانواده پهلوی را

شماره ۱۲۰۳ / ۲۵۴
تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۵۴
بیوت

دربار شاهنشاهی
سازمان کل فنی و خدمات عمومی

سرور ارجمند
بسمه : جناب آقای علم

وزیر معظم دربار شاهنشاهی

از سازمان کل فنی دربار شاهنشاهی

موضوع : بازسازی دودستگاه اتومبیل رولزرویس مدل سالهای ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۲ و فانتوم ۳

ساخت سال ۱۹۵۷

- ۱- رولزرویس ساخت تقریباً سالهای ۱۹۲۰ تا ۱۹۲۲
- ۲- یکدستگاه فانتوم ۳ ساخت سال ۱۹۵۷

Rolls Royce Phantom 3 1955
Rolls Royce 30 PG. 1923

باستحضار عالی میرساند :

دودستگاه اتومبیل فوق که هرکدام در دنیا بی نظیر میباشند در گاراژ شاهنشاهی موجود و از نظر ارزش مادی و معنوی بویژه اتومبیل رولزرویس " شماره ۱ " که مورد استفاده اعلیحضرت رضاشاه کبیر نیز بوده و در حد فوق العاده بالایی است ، این دو اتومبیل بدلیل فرسودگی و عدم تدر طول زمان باید بازسازی گردند و برای حفظ اصالت آنها این بازسازی باید بطور کامل و بدقیقتی و فنی صورت گیرد . با مذاکراتی که با کمپانی رولزرویس صورت گرفته است مشخص گردید کمپانی مذکور با استفاده از متخصصین خود قادر است با مخارجی در حدود ۲/۵ میلیون ریال " - / ۲۵۰۰۰۰ تومان " اتومبیلهای موصوف را بازسازی نماید . از آنجائیکه چنین اقدامی برای نگهداری این دو دستگاه اتومبیل گرانبه و بی نظیر کاملاً ضروری میباشد ، استدعا دارد اجازه فرمایند این دو دستگاه بایک فروسند هوایی بیروی هوایی شاهنشاهی به انگلستان ارسال و در آنجا وسیله کمپانی مذکور تحت بازسازی قرار گیرند و بعد از اتمام تعمیرات که حداقل ده ماه بطول میکشاند امور مالی دربار شاهنشاهی نسبت به پرداخت مخارج مربوطه اقدام فرمایند .

کامپوز/اتلشی
کامپوز/اتلشی

التمس از آن کرد
۲۵۴-۱۲۰۳
(۱۵)